

DIEPGANG

een kroniek van drie dorpen langs het Reitdiep

Een uitgave van de Historische Kring Ubbega

** Adorp * Sauwerd * Wetsinge*

Adorp door Harm Frederik Bisschop
de school-kosterij van Adorp
de geologische kaart van Acker Stratingh
Gozewinus Acker Stratingh, dorpsgenoot

Jaargang 10, nummer 28 april 2022

Redactioneel

Een nieuw jaar, nieuwe kansen. Alweer nummer 28 van Diepgang, zestien pagina's dik – vanaf nu het standaard aantal pagina's per editie i.p.v. twaalf. We kunnen gelukkig beschikken over genoeg kopij van een groeiend aantal auteurs over de historie van ons mooie Ubbega. We wijden dit nummer geheel aan Adorp: een mooi verhaal over Adorp van H.F. Bisschop, een artikel over de eeuwenoude school/kosterij en twee artikelen over Gozewinus Acker Stratingh. Op pagina 2 vragen we uw aandacht voor de voortzetting van het project Onstaborg. De coverafbeelding toont de plattegrond van Adorp op de eerste kadasterkaart uit 1832; de plaats van de school-kosterij is rood omkaderd. Bron www.hisgis.

Nieuws

Opnieuw project Onstaborg

In het voorjaar van 2019 is begonnen met het opnieuw inrichten van het Onstaborgterrein. Eerste activiteit: het bepalen van de plaats van de bruggenhoofden van de twee bruggen die de borg en het dorp ooit met elkaar verbonden. Belangrijk om te weten, omdat de volgende stap zou zijn het verbreden van de huidige sloot tot een echte gracht van ongeveer 8 meter breed. Alles wat opgegraven wordt, is daarna immers voorgoed uit het bodemarchief verdwenen. Beide bruggenhoofden zijn getraceerd en in kaart gebracht.

Op 9 mei a.s. beginnen de werkzaamheden aan de gracht. Ingenieursbureau MUG uit Leek zal dit werk uitvoeren; dit zal ongeveer een week duren. De gracht wordt stukje bij beetje weer beter zichtbaar gemaakt. De diepte wordt ongeveer een halve meter. Ook de huidige sloot tussen de gracht en het Sauwerder haventje wordt later in het jaar verbreed. Bij deze werkzaamheden zullen veel voorwerpen "boven water" worden gebracht, voorwerpen die informatie geven over de tijd dat ze werden gebruikt of gemaakt. Waarschijnlijk is de oorspronkelijke gracht deels gedempt met het puin van "het Huys off de Borgh van Sauwert", die eind 18e eeuw werd afgebroken. Maar de borg stond er natuurlijk al veel langer. In 1399/1400 werd de eerste versie van de Onstaborg door de stad Groningen verwoest. In 1514 en aan het begin van de Tachtigjarige Oorlog veranderde de borg opnieuw in een ruïne. Dorpsbelangen Sauwerd-Wetsinge en de Historische Kring Ubbega doen graag een beroep op vrijwilligers uit onze dorpen om deze vondsten te verwerken. Waarschijnlijk zal de Archeologische

Werkgemeenschap Noord-Nederland zorgen voor instructie en begeleiding én voor een spoedcursus Archeologie voor belangstellenden. Geïnteresseerd? Stuur dan een mailtje naar groot593@gmail.com. Meer informatie volgt

De spoorwegwierde

De opgravingen in de spoorwegwierde, even ten noorden van de spoorwegovergang in de Munnikeweg, worden dit voorjaar weer voortgezet. Als alles volgens planning verloopt, is MUG (het bureau uit Leek die deze opgraving uitvoert) intussen weer aan de slag gegaan. Waarschijnlijk wordt dit jaar de tweede werkput, noordelijk van de eerste, onderzocht. Ook hier wordt de put laagje voor laagje met een graafmachine uitgegraven en wordt elke laag onderzocht met een metaaldetector en door vrijwilligers meter voor meter "uitgetroffeld". Intussen worden de talloze vondsten uit de eerste werkput gewassen in Leek (ook een klusje voor vrijwilligers!), geregistreerd en gedetermineerd. Kom gerust langs om te kijken of mee te helpen bij dit voor Ubbega unieke archeologische onderzoek.

Lezing historie Onstaborg

Op 26 april belicht Paul Noomen de historie van de Onsta's en de Onstaborg, eeuwenlang één van de sterkste en belangrijkste borgen van Noord-Groningen. Zie voor meer informatie de bijgesloten convocatie!

De lezing wordt voorafgegaan door de algemene ledenvergadering. Deze begint om 19.15 uur.

Adorp

door Harm Frederik Bisschop (geschreven in 1959, licht bewerkt door Gerta Boonstra)

Onderstaande tekst werd in 1959 samengesteld door Harm Frederik Bisschop (geboren te Adorp in 1917). Hij was een zoon van aannemer/timmerman en dorpsfotograaf Frederick Jacob Bisschop (1877-1971) over wie in "Tussen Toen en Nu, wonen en leven in de oude gemeente Adorp" uitvoerig is geschreven (p.86-88).

Behalve de onderstaande tekst over Adorp schreef, verzamelde en bewerkte H.F. Bisschop ook teksten over plaatsen in de nabijheid van zijn geboortedorp, zoals over Heksum, Wierumerschouw en Harssensbosch. De resultaten kwamen terecht in een multomap die vorig jaar door zijn zoon aan de Historische Kring Ubbega werd overhandigd

De waarde van de teksten van Bisschop ligt niet zozeer in het waarheidsgehalte van wat hij optekende. Zijn tekst confronteert ons vooral met een amateur historicus die leefde in een tijd zonder internet, zonder vanzelfsprekende toegang tot bibliotheken en zonder plaatselijke historische verenigingen. Mensen met belangstelling voor de regionale geschiedenis waren in die tijd nog zeldzaam en grotendeels op zichzelf aangewezen. Wel waren er al sinds 1837 de Groninger Volksalmanakken waarin elk jaar een keur aan artikelen over de regionale geschiedenis verscheen. En ook in het Nieuwsblad van het Noorden waren regelmatig stukken te lezen over de historie van Stad en Ommelanden. Waar Bisschop de dingen die hij beschrijft vandaan gehaald heeft, weten we niet altijd precies. Bronnen noemde hij niet. Hoewel we de bron van het onderstaande verhaal na enig speurwerk wel gevonden hebben in het "Populair Literair Wekelijksch Bijblad van het Nieuwsblad van het Noorden" van 5 mei 1934. De manier waarop Bisschop de gevonden informatie afwisselde met eigen waarnemingen, verdient onze warme waardering. Had hij wat later in de tijd geleefd, dan zou hij zeker een belangstellend lid geweest zijn van de Historische Kring Ubbega of – wie weet – redactielid van Diepgang.

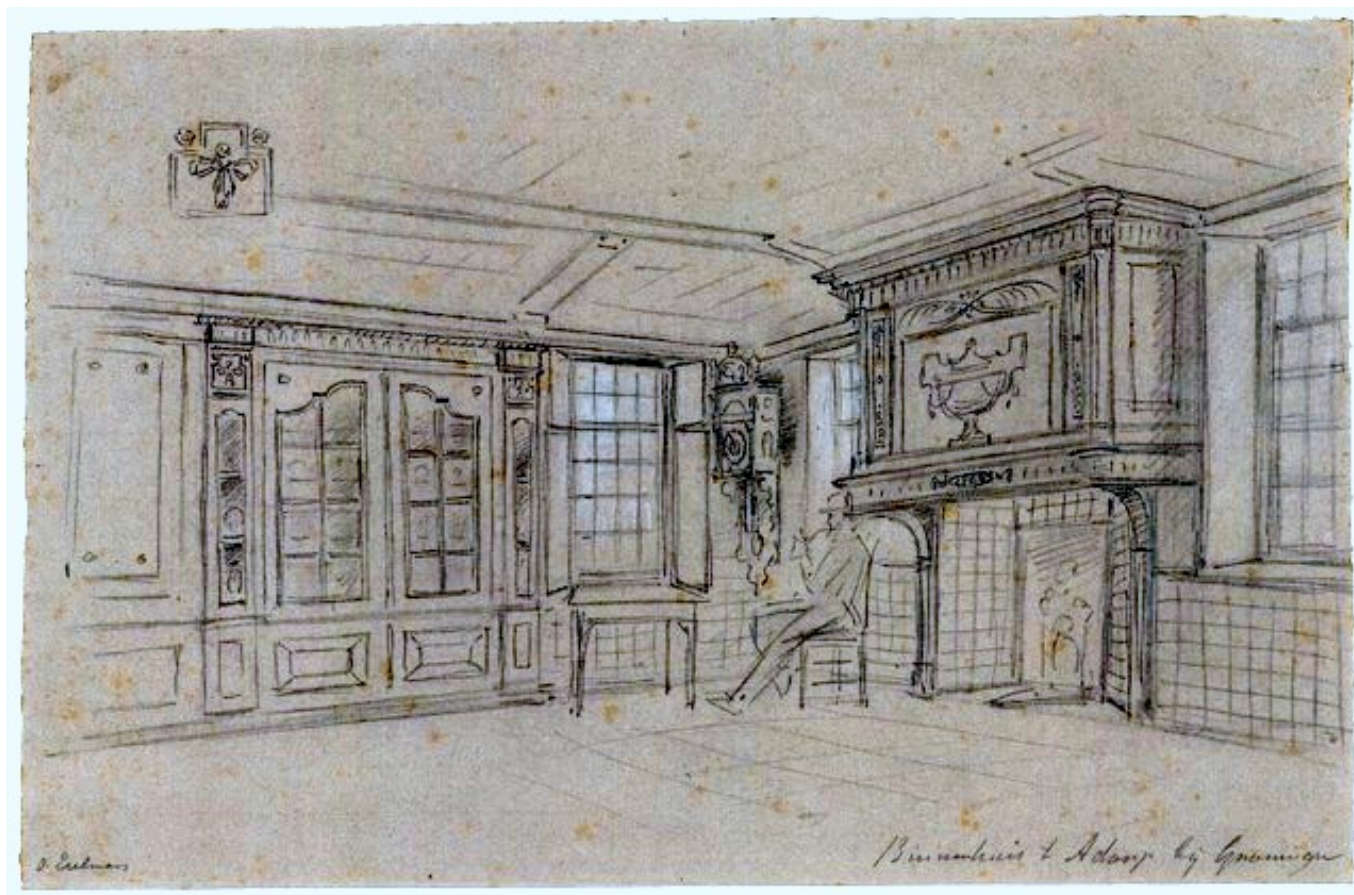
Adorp ligt in de oude landstreek Ubbega of Ubga, een onderdeel van Hunzingo. Van dit landschap wordt in een oud aardrijkskundig werk gezegd:

"Over het geheel bestaat dit [landschap] uit vette kleigrond, die tot weiding van rundvee meest gebruikt wordt, en veelal toebehoort aan burgers van Groningen, die daarin een nuttige en aangename uitspanning zoeken". Ubbega bestaat nog steeds grotendeels uit groenland, waar de melkboeren hun vee laten weiden. Van burgers uit Groningen die vetweiders zijn voor hun genoegen, zoals vroeger het geval was, is tegenwoordig geen sprake meer. Tot de burgerlijke gemeente Adorp behoren Sauwerd, Wetsinge, de Adorpermeden, Harssens, Heksum, Arwerd, Dorkwerd, Wierum, Paddepoel (gedeeltelijk), de Sauwerdermeden en de Wetsingermeden. De grootte is 2208 H.A., doch het is de kleinste gemeente in de provincie Groningen. Het aantal inwoners van de gehele gemeente bedraagt ongeveer 1400, ofschoon het enkele jaren terug nog ongeveer 1600 was. Dat dit in korte tijd zo sterk gedaald is, komt door de emigratie van verschillende grote gezinnen. Het dorp Adorp zelf telt ongeveer 650 inwoners.

Op Adorp past in de eerste plaats het woord "gemoedelijkheid". Drie maal daags wordt de zware kerkklok geluid door de koster. Dit luiden van de klok is al een heel oude traditie: 's morgens om acht uur "hangt" de koster voor het eerst aan het klokkentouw, 's middags om twaalf uur kondigt hij de middagpauze aan en 's avonds om zes uur het einde van de werkdag. Vroeger, en misschien nóg wel voor sommige arbeiders die op het land werken, was dit als het ware een waarschuwing dat het werk begon of eindigde.

Adorp is in de laatste jaren – evenals de meeste dorpen – groter geworden. In de loop der tijd zijn veel oude huizen verdwenen en door nieuwe vervangen. In het Museum van Oudheden te Groningen is nog een tekening te zien van onze schilder Otto Eerelman van een oude betimmering van een kamer van een boerderij te Adorp (afb 1).

Adorp ligt op een wierde en is een aardig dorp, waar

Afb. 1 Interieur van een boerderij te Adorp (anno 1790)

de achtkantige korenmolen (vroeger waren er twee molens) van 1851 het dorps-aspect niet weinig verhoogt. De tweede korenmolen, een houten molen met stelling, werd in de zomer van 1882 afgebroken. De eigenaar was bakker Toringa, die woonde waar thans bakker Raven woont. De molen stond op het erf van Cafe Kruijer, waar thans het transformatorhuisje staat.

De Openbare Lagere School is aanbesteed op 12 juli 1884. Het bezit drie leslokalen, doch de laatste jaren worden er maar twee gebruikt voor het onderwijs. Het middelste lokaal wordt gebruikt als repetitie gelegenheid voor het verenigingsleven, zoals zang, muziek etc.

De Nederlands Hervormde Kerk is een klein rechthoekig gebouw en dateert blijkens het jaartal op de deurposten van het jaar 1667. Toen werd de oude kerk dus afgebroken of verbouwd. De oude stompe toren was een verdedigingstoren, want deze was van schietgaten voorzien. Volgens de kaart van Coenders was de toren in 1686 een vrijstaand bouwwerk. In 1794 werd de toren gesloopt en verkreeg de kerk het

tegenwoordige torentje, dat in 1849 vernieuwd werd door timmerman J. Elderkamp van Adorp. De kerk is niet overwelfd, maar bezit een balken zoldering. De geverfde preekstoel en de banken zijn uit de 17e eeuw. In de kerk liggen bij de ingang een tweetal zerken uit resp. 1729 en 1773. Deze lagen daar oorspronkelijk niet, maar moesten verlegd worden bij de bouw van het nieuwe orgel. De galerij waarop het orgel staat en de houten vloer in het middenpad en op het koor zijn begin 1900 gemaakt en gelegd door de Gebroeders F.J. en H.J. Bisschop. Het orgel werd gemaakt door M. Eerdman te Noordwolde voor de prijs van fl 600,-. Dit was zijn eerste orgel, vandaar de geringe prijs. Later heeft hij er meer gemaakt, o.a. het orgel van Middelstum.

Begraven worden in de kerk was het voorrecht van de welgestelden. Dit is afgeschaff bij de wet van 1828. Een begrafenis des avonds bij fakkellicht was wel het aller voornaamste. Voornaam was ook om de begrafenis op te luisteren met een koor van zingende kinderen. In de stad werden daarvoor dikwijls de Groene Wezen gevraagd.

Onder de vloer in het middenpad en op het koor liggen nog verscheidene zerken. De jongste is van 1828 en de oudste zerk ligt in de noordwesthoek op het koor. Daar staat op: Albert Coenders, 1577 en hij is van geel zandsteen gemaakt. De meeste zerken zijn gemaakt voor pastoors en dat staat er dan ook op: "Pastor tot Adorp en Harssens".

Het avondmaal gereedschap bestaat uit twee bekers uit het jaar 1900, de beide andere zijn van electro-zilver vervaardigd, vertonen geen jaartal, maar hebben als inscriptie: "Doe dat tot mijn Gedachtenis" (Luc. 22-19) en "Komt tot Mij die vermoeid en belast zijt en Ik zal U rust geven" (Matth. 11-28). De tinnen schenkkannen hebben geen inschriften.

De luidklok in de toren is in 1618 door Hendrik Wegewart van Deventer gegoten. Deze werd op kosten van de bewoners van Harssens gemaakt en is, toen de kerk van Harssens afgebroken werd, naar Adorp verplaatst. Of het oude uurwerk ook van Harssens is, is niet met zekerheid te zeggen. Het draagt het jaartal PT 1636. Het uurwerk werd in september 1954 door een nieuw vervangen, met vier verlichte emaille wijzerplaten.

Het collatierecht (het recht om een predikant of onderwijzer te benoemen) was oorspronkelijk in handen van de Heer van Wetsinge.

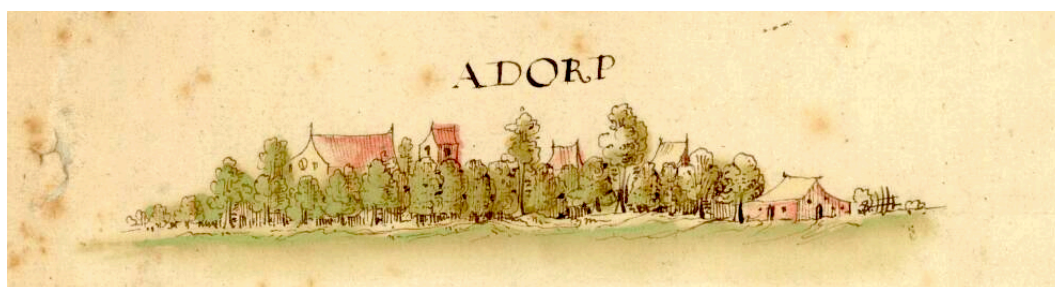
De eerste protestante predikant in Adorp was Henricus Zuidlareus, die hier in 1611 zijn intrede deed. Bij de kerkelijke gemeente Adorp werd in 1646 het naburige Harssens gevoegd. Harssens – thans een boerderijtje – ligt ten westen van de straatweg. De laan leidt naar deze oude plaats, die thans Harssens Bosch genoemd wordt, ofschoon er geen bomen meer worden aangetroffen.

Is Adorp tegenwoordig een rustig dorpje waar nooit wanklanken worden gehoord, vroeger was dat wel enigszins anders. In de 17e eeuw werd er op de Synode vaak "een verdrietelijke klachte" gehoord

over de ontheiliging van de zondag. Wat Hunsingo betreft werd er beweerd dat de meeste schendingen plaats vonden door hooiwagens die uit de stad komende de Sabbatrust verstoorden in dorpen als Adorp, Sauwerd en Zuidwolde.

De meimaand werd van ouds ingewijd met kransen en dansen, met meivuur en de meiboom. In de middeleeuwen had de kerk de meiboom tot symbool gemaakt van de Heilige Moedermaagd en vond de viering in de kerk plaats. Na de hervorming echter prijkte de meiboom midden in het dorp met festoenen, wimpels en een bloeiende meidoornak in de top. Dit volkse meifeest werd meestal ontsierd door dronkenschap, zwelgerij en andere uitspattingen. Vooral werd er geklaagd over het feest te Adorp: hier was de dochter van de predikant dien dag "Koningin onder de wilde bacchantinnen" (= dronken vrouwen). Zo werd in de vergadering van de Provinciale Synode, en in die van de classis Middelstum, gesproken over de dochter van de predikant te Adorp. Dit gebeurde in het jaar 1611. De tijden waren anders dan nu, maar het doet toch vreemd aan om de mensen, van wie juist het goede wordt verwacht, in het slechte te zien voorgaan. Ellenlang zou de "chronique scandaleuse" worden als de predikanten der 17e eeuw eens onder de loupe werden genomen.

Een halve eeuw geleden was de Adorperweg voor de Groningers de wandelweg bij uitnemendheid. En terecht! Deze weg bood de wandelaar een heerlijke wandeling. We kunnen de Groningers dan ook een tochtje langs deze weg, waaraan of in welks nabijheid zovele historische plekjes zijn gelegen en waar het nieuwe, brede kanaal (het Van Starckenborgh-kanaal) door de aloude ossenweiden is gegraven, niet genoeg aanbevelen.

Zicht op Adorp. Uitsnede van de kaart van Haubois, 1643. Bron: Groninger Archieven

Voormalige kosterij en school aan de Torenweg 15 te Adorp

door Fokko Wolgen

Op 27 oktober 1921 om zes uur in de namiddag vond in het Witte Huis te Adorp, toen nog logement Slierma geheten, ten overstaan van notaris mr. De Ranitz te Winsum en op verzoek van de Kerkvoogden van de N. H. Kerk te Adorp, de verkoop plaats van een flinke burger behuizing,

Verkoop = Verhuring
ADORP.

Donderdag 27 October 1921,
's av. 6 uur (niet 7 uur) in het
logement SLIERMA zal ten ver-
zoeken van H.H. Kerkvoogden

I. worden verkocht:

Een flinke Burgerbehuizing,
(de vroegere kostorie) met rui-
me schuur w.i. stallingen en gr.
tuin, samen plm. 12 are, gun-
stig staande te Adorp.

Aanvaadring grootendeels da-
delijk.

Betaling 1 Februari of 1 Mei
a.s.

II. worden verhuurd voor 6
jaar:

10.34.32 H.A. best Groenland, be-
hoorende tot de kosteralia, in de
gew. perceelen.

Mr. C. DE RANITZ,
Not. te Winsum.

Afb. 1 Nieuwsblad van het Noorden, oktober 1921

gunstig gelegen te Adorp (afb. 1). Het betrof de vroegere kostorie, onderdeel uitmakend van wat nu Torenweg 15 is. Het andere deel van dit pand, waarin tot 1884 nog de school van Adorp gevestigd was, had de Kerkvoogdij al in 1874 verkocht aan de toenmalige

Gemeente Adorp. De school werd 10 jaar later ondergebracht in een nieuw schoolgebouw, eveneens aan de Torenweg gelegen (nu: Artharpe). De vrijgekomen schoolruimte werd daarna omgebouwd tot twee woningen, laatstelijk bekend als Torenweg 17 en 19.

Vermoedelijk hield de verkoop van de kosterij verband met het feit dat meester L. Nieuwenhuis, die al sedert 1875 in Adorp les gaf, overleden was en dat de kosterij daarom nu leegstond. Zijn opvolger, meester Kliphuis, betrok aan de oostzijde van de nieuwe school een eigen woning, welke in zijn opdracht nieuw werd gebouwd. Op diezelfde avond in 1921 waarop de kosterie verkocht werd, veilden de erfgenamen van meester Nieuwenhuis zijn huisraad in hetzelfde logement Slierma.

Vanaf die avond in oktober 1921 had de N.H. Kerk te Adorp na een betrokkenheid van enkele eeuwen, geen enkele bemoeienis meer met het pand Torenweg 15, waarin zo lang kosterij en school gevestigd waren. Op dezelfde veilingavond werd namens de N.H. Kerk ook ruim 10 hectare land in pacht aangeboden. Dit waren kosteralia, landerijen die oorspronkelijk door de kerk aan de kosterie waren toegewezen, teneinde zo de koster-schoolmeester de mogelijkheid te bieden daarmee verder in zijn levensonderhoud te voorzien. Zo was de schuur die aan de kosterij was aangebouwd ingericht voor het houden van vee en de opslag voor hooi.

Herkomst van het instituut kosterij met school : na 1594

De kerkelijke goederen in Adorp, bestaande uit een 13de-eeuwse Parochie kerk en een pastorie met de daarbij behorende kerkelijke goederen (zoals landerijen), kwamen na de Reductie in 1594 in handen van de nieuwe gereformeerde kerk van Adorp. Door de Provinciale Synode van Groningen, waaronder deze kerk nu viel, werd bepaald dat ieder kerspel (dorp met een kerk) moest beschikken over een school, waarbij de koster werd belast met het geven van onderwijs. Voordien was dat de taak van monniken geweest. De koster-schoolmeester moest

de kinderen vooral vertrouwd maken met de nieuwe reformatorische leer door hen de catechismus te leren lezen en ook de psalmen te laten zingen. Zo werd de school een verlengstuk van de nieuwe leer.

Afb. 2 Foto van de noordzijde van de school, met links de in 1972 afgebroken schuur en rechts de oostwand van het stookhok

Aan deze situatie zou formeel pas een einde komen na de invoering van de scheiding tussen kerk en staat in de Franse tijd.

Kosterij-school aan de Torenweg, voordien geheten de Adorperweg

Volgens overlevering kende Adorp in 1600 al een koster-schoolmeester. De stichtingsdatum van het gebouw van de kosterij met school in Adorp is echter niet exact bekend. Te oordelen naar bepaalde elementen in de kosterij dateert het oorspronkelijke bouwwerk waarschijnlijk uit de 17e eeuw. Ik doel dan op bepaalde balkenpartijen in de voorkamer en in de gang van het voorhuis en een muur die uit

zogenaamde kloostermoppen bestaat en waarop deze balken rusten.

Het oorspronkelijke gebouw moet uit niet meer dan één of hooguit twee kamer(s) hebben bestaan. De gelijkenis tussen de voorzijde van het voormalige 17de- eeuwse schooltje in Wetsinge en de voorzijde (oostzijde) van het gebouw in Adorp is treffend wanneer de latere aanbouw vanaf de toegangsdeur in de oostgevel in noordelijke richting wordt “weggedacht”. Beide schooltjes hadden dezelfde collator, waarmee ook voor een deel de gelijkenis kan worden verklaard. Vanaf de 18e eeuw werden zowel de kosterij als het schoolgedeelte stapsgewijs vergroot, waarna het in de 19e eeuw zijn huidige verschijningsvorm kreeg.

Van de eerst bekende kadastrale kaart van Adorp valt af te lezen hoe groot het grondoppervlak van de kosterij, met aan de westzijde daarvan het schoollokaal, in 1828 bij benadering moet zijn geweest. De met kloostermoppen opgebouwde buitenmuur van de school aan de noordzijde is nog steeds aanwezig en loopt in oostelijke richting door in de kosterij (afb. 2).

Met name in de loop van de 17e eeuw waren door de afbraak van de kloosters in de omgeving veel kloostermoppen beschikbaar. Het ligt daarom voor de hand om aan te nemen dat deze muur de noordelijke buitenmuur is geweest van het gebouwtje uit de 17e eeuw. Datzelfde geldt overigens ook voor de balkenpartijen over de volle lengte van het voorhuis, die deels op deze muur rusten.

Uit de kadastrale kaart van 1888 valt op te maken dat het gebouw sedert 1828 aanzienlijk in oppervlakte is vergroot, met name door de uitbouw van het schoolgedeelte in westelijke richting en door de aanbouw van de bij de kosterij behorende schuur in noordelijke richting. Die verbouwing moet omstreeks 1842 hebben plaatsgevonden. Sedertdien is niet alleen het grondoppervlak van het gebouw tot op de dag van vandaag hetzelfde gebleven maar, getuige oude foto's, ook het uiterlijk van het gebouw zelf.

Restauratie kosterij

Eind jaren zestig, begin jaren zeventig van de vorige eeuw vond in opdracht van de heer J. Bakker A.zn., destijds garagehouder te Adorp, de restauratie c.q. verbouwing plaats van de kosterij met de schuur, onder leiding van architect Bakema uit Zuidhorn.

Uit de tekeningen van architect Bakema van de bestaande toestand van voor de restauratie en die van de beoogde en nadien doorgevoerde veranderingen blijkt dat het oudste deel van de kosterij, het voorhuis, bij de restauratie nagenoeg ongewijzigd is gebleven. De veranderingen in het achterhuis en de schuur waren ingrijpender. Op een foto van vóór de restauratie is te zien, dat de uit het midden van de 19e eeuw daterende schuur inmiddels in een deplorabele toestand verkeerde. Daarin bevonden zich nog een stal voor zes koeien, een paardenstal, varkenshok en een hooizolder. De schuur moest worden afgebroken, maar werd vervolgens met gebruikmaking van zoveel mogelijk oorspronkelijke materialen weer opgebouwd. Een deel van de schuur is toen bij het woongedeelte betrokken.

Schoolgedeelte

Bij de verbouwing van 1842 was het schoolgedeelte in westelijke richting uitgebreid. De zoldering werd een tongewelf en in de nieuwe westmuur zijn toen de boogramen geplaatst (afb. 3).

Na het opheffen van de school in 1884 werd onder het tongewelf een zolder gemaakt, waardoor er een

Afb. 3 De boogramen in de westmuur van de school, omstreeks 1965

bovenverdieping werd gerealiseerd met een afscheidingsmuur tussen Torenweg 17 en Torenweg 19. Daardoor ontstond in beide woningen slaapruijnte onder het tongewelf. Al in de jaren zeventig van de twintigste eeuw was er van het tongewelf nog maar weinig over. Een deel was met

Afb. 4 De school annex kosterij omstreeks 1970

opzet verwijderd in verband met de bouw van een zolderkamer in nummer 19 achter de bovenste helft van de boogvensters .

Schoolgedeelte restauratie.

In de loop van de jaren negentig van de vorige eeuw zijn in een tijdsbestek van enkele jaren Torenweg 17 en daarna ook Torenweg 19 bij Torenweg 15 gevoegd en zo tot één geheel gemaakt (afb. 4).

Direct na iedere aankoop werden telkens een aantal dringend noodzakelijke reparaties uitgevoerd. In 2003 vond onder toezicht van architect Barneveld uit Groningen een meer ingrijpende restauratie en verbouwing plaats van de nummers 17 en 19. Er werd een nieuw dak geplaatst, de vergane ijzeren dakgoten rondom werden vervangen door zinken goten in bakken en in de westmuur werd de oorspronkelijke situatie hersteld door nieuwe boogramen te plaatsen. Wat er nog over was van het tongewelf bleef behouden en werd waar mogelijk gerepareerd. De zolderkamer in het oorspronkelijke pand 19 werd aan de eisen van de tijd aangepast (afb. 5).

Stookhok en put

Aan de noordzijde van het schoolgedeelte bevond zich oorspronkelijk een stookhok. Dat ging na de verkoop van de school in 1874 deel uitmaken van pand nummer 17. Timmerman Harm Hoiting, die toen ook betrokken was bij andere verbouwingswerkzaamheden in hetzelfde pand, heeft in de twintiger jaren dit hok in opdracht van

Afb. 5 (2019?) *Bron: Internet (commons.wikimedia.com)*

zijn schoonouders deels afgebroken om het vervolgens, op de bestaande stenen fundering, met zogenaamde stort weer op te bouwen. In de jaren

De halte Adorp.

Ingezonden brief in het Nieuwsblad van het Noorden van 20 juli 1911)

Mijnheer de Redacteur! Onze tijd, zegt men, slaat in het teeken van 't verkeer. Alles wordt gedaan om het reizen gemakkelijk en snel te maken. Het schijnt echter, dat men dit voor onze woonplaats minder noodig acht. Wanneer men toch van Groningen naar hier wil sporen, moet men verzoeken, of de trein wel in Adorp mag stoppen. Eerst moet men dan op het perron van de Groninger halte den conducteur opzoeken, wat op drukke dagen niet altijd gemakkelijk gaat, en vervolgens mag men een plaatsje zien te krijgen in de intusschen gevulde waggons. Dat vreemdelingen, die dit niet weten, daardoor een onvrijwillige reis naar Sauwerd maken, als Ze in Adorp moeten wezen, komt dikwijls voor. Ze moeten dan voor het traject Adorp—Sauwerd nog extra betalen ook. Op een desbetreffend adres werd ons geantwoord, dat de maatregel doeltreffend was gebleken. Nu, als het doel was, ons het leven lastig te maken, dan moet ik bekennen, dat men het getroffen

tachtig is de half vergane stort door duurzamer materiaal vervangen. Het was toen nog niet bekend dat er onmiddellijk aan de zuidzijde van dat hok ooit een waterput met welwater had gestaan. Deze was ooit afgedicht met een boomstam en dichtgemetseld en later door de bestrating verder aan het oog onttrokken. Nadat de put aan het begin van de jaren herondekt was, is de put met zand gedempt.

Bronnen

- J. Bottema, *Naar school in de Ommelanden*, 1999
- C. Altona, *Onderzoek in de Groninger archieven*, 2004
- Archief toenmalige gemeente Winsum
- *Tussen Toen en Nu*, uitgave Historische Kring Ubbega, 2010
- Jan Stellema, *Contactblad mei 1977, Het schoolgebouw en schoolmeesters te Adorp*
- Provinciaal archief: foto's,
- Eigen archief: krantenknipsels
- Website Historische Kring Ubbega

heeft. Dit wat het gemak betreft; nu de snelheid. Wanneer men Van hier naar Bedum wil reizen, l>.v. met den trein, die om 4 u. 25 van de halte Groningen vertrekt (met den trein van 4.37 u. mogen wij niet!) komt men om 4.37 u. in Sauwerd en moet daar 23 minuten wachten, alvorens men verder kan. Komt men des avonds terug, dan is het weer dezelfde geschiedenis. De trein, die om 9.03 u. van Bedum vertrekt, komt te 9.10 u. in Sauwerd. Deze trein gaat nu wel door, maar stopt zelfs op verzoek niet in Adorp. Een reiziger voor Adorp moet dus in Sauwerd uitstappen en wachten 25 minuten, zegge vijf-en-twinlig minuten op een trein van Roodeschool, die wel in Adorp stopt, d. w. z. op verzoek. Dat reizigers en zelfs conducteurs met zoon regeling in de war komen, is niet te verwonderen. In de hoop, mijnheer de Redacteur, dat dit schrijven onder de oogen mag komen van degenen, die in deze materie den Minister van advies dienen, ben ik met dank voor de opname,

Uw dw. dr. L. NIEUWENHUIS. Adorp, 19 Juli 1911.

De geologische kaart van Acker Stratingh, 1837

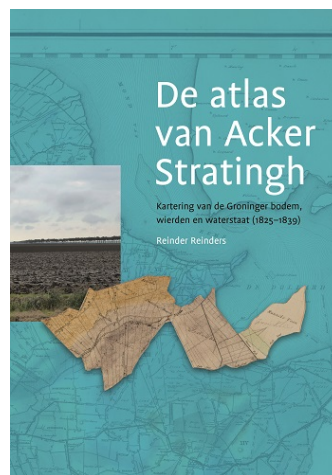
door Jan de Groot

Gozewinus Acker Stratingh maakte in 1837 de allereerste regionale geologische kaart in Nederland: die van de provincie Groningen. Al in 1825 begon hij met geologische karteringen in de provincie. Tot dan was de kaart van Groningen door Theodorus Beckeringh de enige gedetailleerde kaart van de hele provincie. In de periode 1811-1832 (beginnend in de "Franse tijd") werden kaarten van alle toenmalige 57 gemeenten samengesteld, maar deze waren niet voor de gewone burger toegankelijk. In 1822 werd er een prijsvraag uitgeschreven voor het schrijven van een leerboek over de natuurlijke historie van Groningen; dit moest vergezeld gaan van een geologische kaart. Omdat er geen enkele reactie kwam, vroeg men de Groninger schoolmeesters om de bodemgesteldheid in hun district in kaart te brengen. Schoolmeester Grimmius voegde in 1826 alle gegevens samen tot een zogenaamde "geologische kaart", door het inkleuren van een topografische kaart van de provincie – deze kaart bevindt zich nu in de collectie van de Groninger Archieven.

Voor het vastleggen van de diverse bodemsoorten was er grote behoefte aan een kaart van de provincie, op basis van de gemeentelijke kadastrale kaarten. Die was klaar in 1835. Zo kon in 1836 de geologische kartering beginnen; de burgemeesters waren verantwoordelijk voor de uitvoering van de kartering. Men ging enthousiast aan het werk: soms waren het de burgemeesters zelf die de kartering uitvoerden, in andere gevallen werd een boer, de schoolmeester of een groep deskundigen daarmee belast. Op elke kadastrale kaart moest worden aangegeven welke grondsoorten in de gemeente werden gevonden, bijv. klei, zand, veen, enz. De kleuren waarmee elke grondsoort moest worden aangegeven, werden uiteraard ook vermeld.

Aan Acker Stratingh werd vervolgens gevraagd alle gemeentelijke kaarten samen te voegen tot één provinciale kaart. Hij voegde zelf ander informatief materiaal toe: gegevens over ligging en hoogte van

de ca. 120 wierden in de provincie, voormalige waterlopen, oude voetpaden en dijken. Ook schetsen en aantekeningen van middeleeuwse borgterreinen werden opgenomen.

Behalve kennis over de samenstelling van de Groninger bodem, was ook een belangrijk doel het in kaart brengen van het ingewikkelde afwateringssysteem van de provincie. Zo gaf hij de grenzen aan van de 16 waterschappen, de plaatsen van de sluizen en pompen en toonde de stroomrichting van elke waterloop door pijlen te plaatsen. Voor zover bekend zijn er ongeveer twintig exemplaren van Acker Stratingh's kaart aanwezig in openbare collecties. Gelukkig is de kaart én heel veel ander bronmateriaal toegankelijk voor een groot publiek via het schitterende boek van Reinder Reinders: *De Atlas van Acker Stratingh. Kartering van de Groninger bodem. Wierden en waterstaat (1825-1839)* uitgegeven in 2019 door uitgeverij Barkhuis uit Eelde (<https://www.barkhuis.nl/>). Een fraaie reproductie van de kaart zelf op ware grootte en in kleur is achter in het boek als bijlage toegevoegd.

Bron: Caert Thresoor, jaargang 39, nr. 2 2020

Gozewinus Acker Stratingh: een voormalig dorpsgenoot

door Gerta Boonstra

Gozewinus Acker Stratingh (afb. 1), de man die de eerste regionale geologische kaart in Nederland maakte, werd in 1804 geboren in Adorp. Hij was het twaalfde kind in het gezin van predikant Everhardus Stratingh en zijn vrouw Margien Cleveringa. Zijn vader Everhardus was in 1754 geboren in het brede gedeelte van de Herestraat te Groningen als zoon van de apotheker Sibrandus Stratingh, die in 1771 hertrouwde met Elsina Groeneveld. Uit dat tweede

Afb. 1 Gozewinus Acker Stratingh. Portretfoto van Von Kolkov, ca. 1867

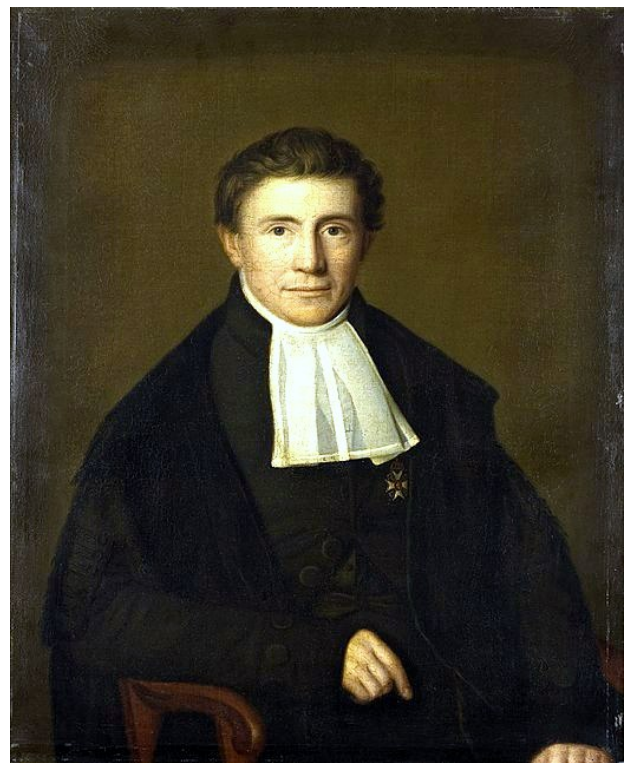
huwelijk werd in 1774 een zoon geboren die Sibrandus Elzo werd genoemd. Deze Sibrandus Elzo Stratingh, een halfbroer van Everhardus Stratingh, zou later een belangrijke rol spelen in het leven van Gozewinus Acker Stratingh.

Het gezin Stratingh uit Adorp

Everhardus Stratingh was vanaf 1780 predikant te Adorp. In 1782 trouwde hij in Farmsum met Margien Cleveringa, de oudste dochter van de burgemeester

van Appingedam. Het huwelijk werd gezegend met 13 kinderen, negen jongens en vier meisjes, die allen – heel bijzonder voor die tijd – de volwassen leeftijd bereikten. Alle kinderen werden geboren te Adorp, waar hun vader maar liefst vijftig jaar lang op de preekstoel stond.

Tenminste twee van de kinderen van ds. Everhardus

Afb. 2 Prof. Sybrandus Stratingh, ca. 1850

Stratingh en zijn vrouw Margien Cleveringa werden beroemde wetenschappers. Behalve Gozewinus Acker Stratingh (waarover straks meer) was dat zijn oudere broer Sybrandus Stratingh, geboren in 1785. (afb. 2) Deze Sybrandus Stratingh werd later hoogleraar Scheikunde te Groningen, maar zijn beroemdheid heeft hij vooral te danken aan de uitvinding van een elektromagnetisch wagentje, dat als voorloper van de elektrische auto kan worden beschouwd. Hij beschikte over een eigen laboratorium achter zijn huis aan de Ossemarkt 5 te Groningen. In 1837 kreeg hij daar bezoek van Koning

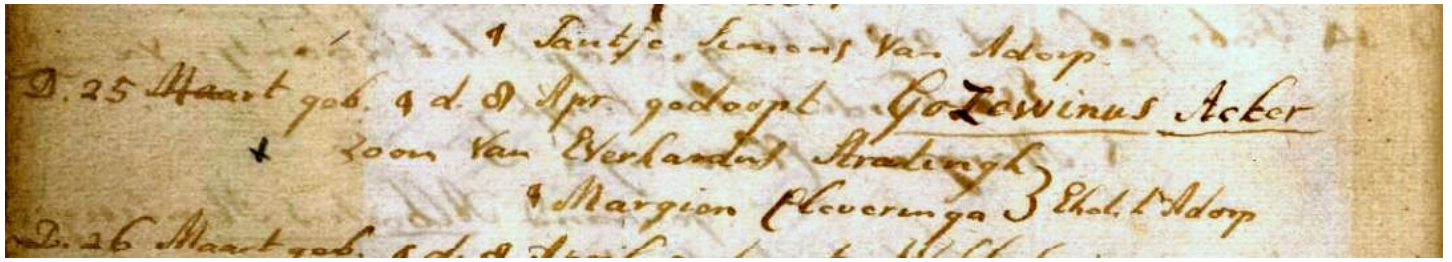
Afb. 3 Hunzeroord, Paddepoel, 1950 (foto: mevr. Tiet Vledder-Bolhuis)

Willem I, die het wagentje en andere uitvindingen wel eens met eigen ogen wilde aanschouwen. Een jaar eerder had Prof. Sybrandus Stratingh opdracht gegeven om aan de Paddepoelsterweg, vlakbij het latere Van Starckenborghkanaal, een boerderij annex zomerverblijf te bouwen, waaraan hij de naam Hunzeroord gaf. Het karakteristieke pand waar Prof. Sybrandus Stratingh de laatste jaren van zijn leven woonde en werkte, staat er nog steeds. (afb. 3) In een latere editie van Diepgang komen we zeker nog eens terug op deze interessante figuur met internationale bekendheid, maar voorlopig richten we onze aandacht op zijn jongere broer Gozewinus Acker Stratingh.

Acker?

Allereerst valt het merkwaardige middendeel van zijn naam op, waarvan in eerste instantie niet duidelijk is of het een deel is van zijn voornaam of van zijn achternaam. In Nederland komt "Acker" als voornaam niet of nauwelijks voor, dus men is al

gauw geneigd om aan te nemen dat Gozewinus, om welke reden dan ook, de achternaam "Acker Stratingh" kreeg toegewezen. Dit in tegenstelling tot zijn broers en zussen die gewoon "Stratingh" heetten. In Nederland is het inderdaad mogelijk om een familienaam uit te breiden met een extra deel, als bijvoorbeeld een in de familie voorkomende achternaam (in dit geval: Acker) dreigt uit te sterven. Dat zou ook hier gebeurd kunnen zijn. Ook latere generaties gingen uit van de achternaam Acker Stratingh, zoals bijvoorbeeld te zien is in de titel van het hierboven genoemde boek: De atlas van Acker Stratingh. Toch is dat niet correct. Als we het Doopboek van de kerkelijke gemeente te Adorp erbij halen, zien we dat de pasgeboren zoon van het predikantenechtpaar werd ingeschreven als: Gozewinus Acker, zoon van Everhardus Stratingh en Margien Cleveringa. De naam Acker dus als voornaam en niet als achternaam. (afb. 4) Maar waar komt deze merkwaardige naam vandaan?

Afb. 4 Uit het doopboek van de kerkelijke gemeente Adorp-Harssens

Gozewinus Acker

Het predikantenechtpaar uit Adorp had de gewoonte hun zoons al op jonge leeftijd uit te besteden aan familie in Groningen, zodat de jongens daar de Latijnse school konden bezoeken, in voorbereiding op een eventuele academische studie. De dorpschool te Adorp werd dus overgeslagen. Meestal waren de jongens een jaar of zeven als ze hun geboortedorp moesten verlaten, maar Gozewinus Acker was pas drie jaar oud, toen hij in 1807 terecht kwam in de apotheek aan de Herestraat die eens van zijn grootvader was geweest en waar zijn vader Everhardus was opgegroeid. Opa Sibrandus Stratingh was al in 1780 overleden, maar de apotheek was zo goed en zo kwaad als dat ging voortgezet door diens tweede vrouw Elsina Groeneveld, die met haar zoon Sibrandus Elzo Stratingh in de apotheek was blijven wonen. Elsina wist haar gemis aan farmaceutische kennis op te lossen door in 1784 te hertrouwen met een apotheker uit Leeuwarden. De naam van die apotheker was: Gozewinus Acker! (Acker als achternaam)

Nu mag duidelijk zijn hoe het 12de kind van Everhardus en Marchien Stratingh aan zijn bijzondere naam kwam, waarbij moet worden opgemerkt dat de achternaam "Acker" van de apotheker, als tweede voornaam werd toegevoegd aan de eerste naam (Gozewinus) van de jonggeborene.

Ruim 23 jaar lang beheerde apotheker Gozewinus Acker de apothekerszaak die was begonnen door Sibrandus Stratingh, de vader van ds. Everhardus Stratingh uit Adorp. Kennelijk waren de betrekkingen tussen de Adorper predikant en de apotheker Gozewinus Acker zo goed, dat hij een van zijn zoons naar hem vernoemde. Sterker nog, toen

apotheker Gozewinus Acker in 1807 overleed, plaatste ds. Stratingh nog in datzelfde jaar zijn toen 3-jarige zoon Gozewinus Acker, de naamgenoot van de apotheker, (als troost?) in huis bij diens weduwe Elsina Groeneveld.

Afb. 5 Sibrandus Elzo Stratingh (1774-1846), leermeester van Gozewinus Acker Stratingh

Sibrandus Elzo Stratingh

Elsina Groeneveld was intussen 60 jaar oud. Bij haar in huis woonde nog de ongehuwde zoon uit haar eerste huwelijk: Sibrandus Elzo Stratingh (de

halfbroer van ds. Stratingh) (afb. 5)

Sibrandus Elzo Stratingh (1774-1846) had medicijnen gestudeerd en was al enige jaren Medicine Doctor in Groningen. Maar toen zijn stiefvader Gozewinus Acker overleed, schoot hij zijn moeder te hulp en ging een aantal jaren werken in de apotheek aan de Herestraat. In 1812 zou hij Hoogleraar in de geneeskunde worden aan de Hogeschool te Groningen.

Onder leiding van dezen geleerde, groeide de kleine Gozewinus Acker Stratingh op tot een leergierige jongeman die al op zestienjarige leeftijd – na de Latijnse School te hebben afgerond – werd ingeschreven als student te Groningen, waar hij geneeskunde ging studeren. Na zijn promotie werd hij, evenals zijn opvoeder Sibrandus Elzo, Medicine Doctor (geneesheer) in Groningen.

Andere interesses

Hoewel de geneeskunde zijn eigenlijke vak was, had Gozewinus Acker Stratingh veel meer interesses. Al tijdens zijn studie legde hij zich toe op vakken als geologie, geschiedenis en oudheidkunde. Die interesses kregen bij hem steeds meer de overhand. Na enkele jaren legde hij zelfs zijn functie als geneesheer neer en wijdde zich nog uitsluitend aan wetenschappelijke arbeid. Zijn grootste interesse ging uit naar de geologie, de geografie en de taal- en oudheidkunde van de provincie Groningen, waarover hij een schat aan artikelen en boeken publiceerde, waaronder de bovengenoemde Geologische atlas van de Provincie Groningen. Hoe belangrijk zijn kinderjaren in het huis van Elsina Groeneveld en haar zoon Sibrandus Elzo Stratingh voor hem zijn geweest, blijkt wel uit het feit dat hij twee van zijn kinderen later naar hen vernoemde: Elsina en Sibrandus Elzo.

Stratingh – Raangs

Rest ons nog de relatie uit te leggen tussen de familie Stratingh en de familie Raangs uit Adorp/Sauwerd. Zoals gezegd werden de zoons van het domineesechtpaar Stratingh al vroeg bij familie in Groningen ondergebracht om daar de Latijnse school te kunnen bezoeken. Bij de vier dochters was dat niet het geval. Waarschijnlijk hebben de meisjes gewoon de dorpschool van Adorp bezocht. In ieder geval kenden ze de dorpsbevolking zo goed, dat twee van hen trouwden met boerenjongens uit Adorp en een

derde met de plaatselijke herbergier.

In 1830 trouwde de toen 34-jarige Elsina Stratingh, zus van de bovengenoemde geleerden Sybrandus Stratingh en Gozewinus Acker Stratingh, met weduwnaar Raang Luitje Raangs (1788-1835), die niet alleen landbouwer was, maar ook secretaris van het Wetsinger Zijlvest en lid van de gemeenteraad van Adorp. Zo te zien een vooraanstaand man in de dorpsgemeenschap. Uit dit huwelijk werden twee zoons geboren: Luitjen Raangs Raangs (geb. in 1831) en Everhardus Raangs Raangs (geb. in 1833). Helaas overleed hun vader op jonge leeftijd, waarna hun moeder Elsina Stratingh in 1837 hertrouwde met de kinderloze weduwnaar Jacob Willems Schuiringa die een grote boerderij te Hekkom bewoonde (nu: Hekkumerweg 4). De twee jongetjes Raangs (kleinzoons van ds. Everhardus Stratingh uit Adorp) werden door hun stiefvader opgevoed alsof het zijn eigen kinderen waren. Toen J.W. Schuiringa in 1853 overleed bleek dat hij het grootste deel van zijn bezittingen had nagelaten aan zijn twee stiefzoons Luitjen en Everhardus Raangs Raangs. Een van de Executeurs testamentair van zijn testament was Gozewinus Acker Stratingh.

Luitjen Raangs Raangs (1831-1895), zoon van Elsina Stratingh, stiefzoon van J.W. Schuiringa en kleinzoon van ds. Everhardus Stratingh uit Adorp zou de overgrootvader worden van Kees Raangs uit Sauwerd.

Bronnen:

H.O. Feith – Levensschets van Dr. Gozewinus Acker Stratingh. In: Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, 1877.
www.greetsgenealogie.nl/gezinskaart-van-everhardus-stratingh-1754-1839
www.biografischportaal.nl
www.allegroningers.nl
Het archief van de familie Raangs
www.rug.nl/university-museum/history

Ommelander Courant, 19-6-1792

De KERKVOOGDEN van Adorp, zyn voornemens op Vrijdag den 22 Juny 1792, 's namiddags om 2 uur in het Regthuis aldaar publiek aan de minstaannemende uit te Besteeden: het Leveren der Materialen, als mede de Arbeidslonen, vereischt tot enige reparatiën aan de Kostery, ter bovengenoemde Plaats, alles volgens bestek het welk drie dagen bevoorens in het voornoemde Regthuis, als mede bij de Hopm. J. VAN BOLHUIS aan de Breede Markt zal zyn te zien en te lezen.

Groninger Courant, 10-11-1826

De Heer Med. Kand. G. ACKER STRATINGH woont bij den Heer Prof. Stratingh, in de Heerestraat; is te spreken des namiddags te 4 uren, in het Nosocomium op Munnikeholm, en praktizeert wat zich bepaalt tot de Steentil-straat tusschen het Schuitendiep en de Rademarkt, het Kattendiep, de Carolie-weg, Ooster-, Gelkinge-, Peper- en Pontjesstraten als ook in het Armenhuis bij de Steentilpoort.

Groninger Courant, 6-4-1841

Het VERGELIJKEND EXAMEN voor den POST van SCHOOLONDERWIJZER en van KOSTER, VOORLEZER en ORGANIST bij de HERVORMDE GEMEENTE te ADORP, waarvoor zich de SOLLICITANTEN reeds hebben aangegeven, zal worden gehouden op Maandag, den 19 April 1841, des morgens te negen uren, in de School te Adorp. GRONINGEN, den 28 Maart 1841

De Schoolopziener van het Derde District der Prov. Groningen:
P. HOFSTEDE DE GROOT

Groninger Courant, 5-8-1855

(Ingezonden)

De vacature te Adorp van den post van schoolonderwijzer en koster.

In het vorig nummer dezer Courant wordt vermeld, dat de heer Braker, primarius collator, en kerkvoogden van Adorp, Jacob Wolthuis zouden benoemd hebben tot koster aldaar. Het zij mij geoorloofd aan de juistheid van dat bericht tetwijfelen. Toen op den 19'en Mei het vergelijkend examen te Adorp was afgelopen, maar nog niets bekend van den uitslag er van voor de verschillende sollicitanten, kwamen de gemeenteraad, de collatoren, de schoolopziener en het plaatselijk toezigt onderwijs, dat er eene nominatie zoude gemaakt worden, bestaande uit de acht sollicitanten, die de meeste goede punten zouden bekomen, of des noods uit nog een, twee, drie of vier er bij, zoo tusschen deze en de laatste in der acht eersten geen merkbaar verschil mogt bestaan. Zoo de gemeenteraad en collatoren uit deze nominatie één' wilden kiezen, zou dan de schoolopziener zich voegen naar hunne keuze en diezelfden persoon voordragen. Bij de opmaking van de nominatie bleken er tien op te moeten komen, daar no. 9 en 10 weinig van no. 8 verschillen. En nu werd uit deze nominatie, waarop Jacob Wolthuis niet stond, eenstemmig door den gemeenteraad en de collatoren, met goedvinden van het toezigt op 't onderwijs, verkozen Helmer Molema; ook geschiedde dit door den als collator ééne stem mede uitbrengende heer Braker, die zijne hand mede heeft gezet op eene voordragt van Molema.

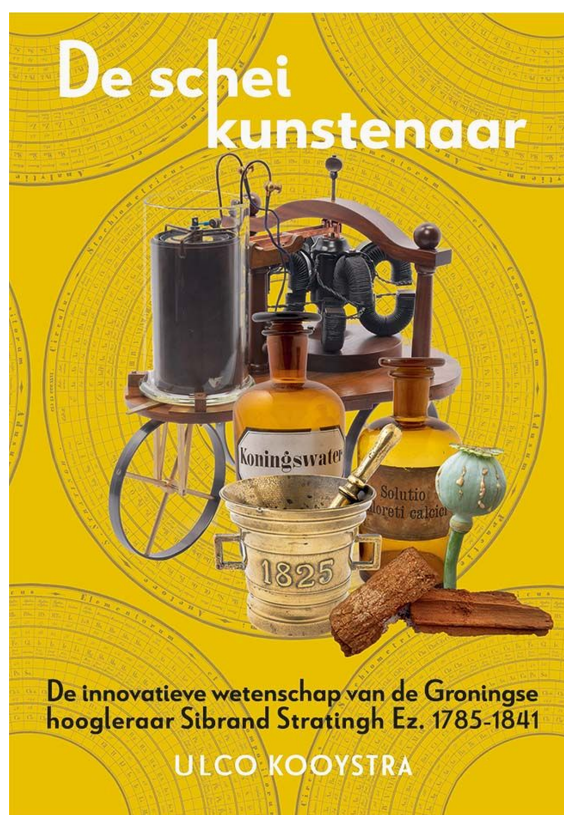
Een oog- en oorgetuige van het vergelijkend examen te Adorp

Red.: dit is een deel van de ingezonden brief. Deze Helmer Molema is de auteur van het Woordenboek van de Groningsche Volkstaal in de 19e eeuw, uitgegeven in 1877 te Winsum en voorloper van het bekendere woordenboek van Kornelis Ter laan, 1929.

Tips

Sibrand Stratingh

Op 13 december 2021 promoveerde Ulco Kooystra aan de Rijksuniversiteit Groningen met een proefschrift over Sibrand Stratingh. Stratingh (1785-1841) werd geboren in Adorp, waar zijn vader predikant was. Hij werd een innovatief en experimenterend geleerde die vooral bekend is geworden door een elektrisch aangedreven wagentje en een elektrisch vaartuig. Maar hij bouwde ook een stoomrijtuig en maakte nieuwe geneesmiddelen en desinfectiemiddelen. Hunzeroord, Paddepoelsterweg 11, was zijn zomerverblijf annex boerderij. Nieuwsgierig naar het proefschrift? Het proefschrift is te verkrijgen in de boekhandel. De gratis digitale versie is pas op 13 december 2022 in te zien en te downloaden. Volg: <https://research.rug.nl/en/publications/de-scheikunstenaar-de-innovatieve-wetenschap-van-de-groningse-hoo>

Colofon

DIEPGANG is een uitgave van de Historische Kring Ubbega en wordt drie keer per jaar gratis aan de leden van de Historische Kring toegezonden.

Redactie

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl

Jan de Groot, De Groenlanden 16, 9771BV Sauwerd, groot593@gmail.com

Be Kuipers, Noorderweg 13, 9771BP Sauwerd, be.kuipers@gmail.com

Contactadressen Historische kring Ubbega

Ben Westerink, Zuiderstaat 5, 9774PL, b.h.c.westerink@rug.nl (voorzitter, beheerder website)

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl (secretaris).

Ben Kwerreveld, Zuiderstraat 1, 9774PL Adorp, kwerrod@gmail.com (penningmeester / ledenadministratie)

website: www.ubbega.nl

De contributie bedraagt 15 euro per jaar en kan alleen door automatische inschrijving worden voldaan.

De prijs van DIEPGANG bij losse verkoop (nummer van 16 pagina's) is 3,00 euro per stuk

DIEPGANG wordt geprint bij Chris Russell te Groningen.

ISSN: 2468-841X

Overname uit deze uitgave is toegestaan met bronvermelding.